ŞİRK

(yedek ilahlı din, Allah'ın yetkilerini Allah dışındaki güçlere veya kişilere vermek veya paylaştırmak, dine hüküm eklemek, riyakârlığı din hayatına sokmak)

Şirk, türevleriyle birlikte 150 küsur yerde geçer. Bunların çoğu fiil halinde (geçmiş ve şimdiki zaman kipleri) yer alır. Bu demektir ki, şirk insanlık bünyesinde, bir sürekli faaliyettir.

Şirke bulaşmış olana müşrik denir. (bk. burada, Müşrik mad.)

Şirk, şirket ve müşareket, Arap dilinde mülk ve saltanatta ortaklık anlamındadır. Bir şeyin, birden fazla kişiye aidiyetine de şirk veya müşareket denmektedir. (Râgıb, şirk mad.)

Din dilinde şirk, Allah'a, yani tek olan Yaratıcı Kudret'e zatında (sayı olarak) veya tasarrufunda (yapıp-etmelerinde) ortak tanımaktır. Başka bir deyimle, şirk: "Ulûhiyetin özelliklerinden birini bir başkasına tanımaktır." (Yıldırım, *Kur'an'da Şirk,* 285) Bu, açık ve şuurlu olursa açık şirk (eş-şirk el-celî), örtülü ve şuursuzca olursa gizli şirk (eş-şirk el-hafî) adını almaktadır. Râgıb el-Isfahanî (ölm. 502/1108) bu noktada Büyük Şirk-Küçük Şirk ayrımı yapar. Şöyle diyor Râgıb:

"Büyük şirk, Allah'ın ortağı olduğunu iddia etmektir ki, inkârın ve küfrün en büyüğüdür... Küçük şirk ise bazı iş ve fiilleri icra ederken Allah dışında kişilerin rızasını da hesaba katmaktır. Riyakârlık ve münafıklık bu cümledendir."

Her şeyden önce, "Şirk çok büyük bir zulümdür."(Lukman, 13) Zulüm, karanlık anlamında olduğuna göre şirk, tam bir karanlık, tam bir karmaşadır. Şirkin bu karmaşık yapısını daha iyi anlamak için Kur'an'ın şu ayetini hatırlamak yerinde olur:

"Allah'a ortak koşan kişi, gökten düşmüş de kendisini kuşlar kapışıyor veya rüzgâr onu uzak bir yere fırlatıp atıyor gibidir." (Hac, 31)

Şirk, varlık ve oluşun yaratıcı ilkesine ters düşmek olduğundan, ilkenin bir yaşatıcı olan insanı desteksiz, yolsuz ve yönsüz bırakmaktadır. Yaratıcı şuurla bağı kopan insanın varlıkla kaynaşması bozulur ve oluşun ahengiyle perdeleri uyuşmadığı için sürekli didiklenir ve yozlaşıp yabancılaşır. Bu yozlaşma öylesine ileri bir noktaya varır ki, şirk, insana öz evladını öldürmeyi bir meziyet olarak gösterebilir, (bk. 6/137) Böyle birisi, hep özleyen, fakat özlemini gidermek için başvurduğu çareler tarafından daha derin ayrılıklara itilen bir talihsizdir. Kur'an bu noktaya parmak basarken şöyle diyor:

"Gerçek dua yalnız O'na/hak davet yalnız O'nun için yapılır. O'nun dışında yalvarıp davet ettikleri ise onlara hiçbir şekilde cevap veremezler. Onlar, ağzına ulaşsın diye iki avucunu suya doğru açan ama suya ulaşamayan birinden başkasına benzemiyorlar. Küfre sapanların dua ve davetleri, şaşkınlığa dalmaktan başka bir işe yaramaz." (Ra'd, 14)

Bu ümitsiz çabalamanın temelinde, Yaratıcı Şuur'la çelişme vardır. Kur'an, kendine özgü üslûbu içinde bu noktaya da parmak basıyor:

"Hiçbir şey yaratmayan, bizzat kendileri yaratılmış olan şeyleri/kişileri mi ortak koşuyorlar?" (A'raf, 191)

Demek oluyor ki, şirk, Yaratıcı Kudret'in niteliklerini yaratılmışa vererek, oluşun yolunu tıkıyor. Yahut da, oluşun ortaya koyduğu ahengi bozup varoluş zevkini lekeliyor. Bu yüzdendir ki şu buyruk, Kur'an dininin, temel ilkelerinden biri olmuştur:

"Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez ama bunun dışında kalanı/bundan az olanı dilediği kişi için affeder. Allah'a şirk koşan, dönüşü olmayan bir sapıklığa dalıp gitmiştir." (Nisa, 116)

Şirkin yuvarladığı karanlık, insanda sonsuzun yerini alacak yapay istekler ve saplantılar oluşturur. Bu, tipik bir ödünleme mekanizmasıdır. Şirke saplananların kalplerine sürekli ve dinmez bir korku salınmıştır. (3/151)

Şirk, bütün bunlara rağmen, Allah'ın iradesi dışında vücut bulmaz. Çünkü tevhit iki irade ve iki kudrete izin vermez. İrade ve kudret tektir. Şirk, oluş diyalektiğinin karanlık ve dikenli yönüdür ama tek kudret ve tasarruf sahibinin iradesine rağmen varolmamıştır. Başka bir ifadeyle, Allah dileseydi, şirke yer bırakmayan bir oluş sergilerdi. (6/108, 148)

Kur'an, şirkin, Allah'ın sınırsız merhametine bağlı affın dışında kaldığını ifade eder. (4/48, 116) Bunun daha açık anlamı şudur: Şirk içinde bu âlemden ayrılanlar, Allah'ın affını bekleyemezler. Çünkü ilahî af, varlık ve oluştaki Yaratıcı ilkenin bir eylemidir. O ilkeye inanmayanın, o eylemden bir şey beklememesi gerekir. Nitekim şirk içinde öbür âleme geçenlere orada, rahmet ve bağış dilediklerinde şöyle denecektir.

"Gün olur, onları bir araya toplayıp hasrederiz. Sonra, şirke batanlara sorarız: 'Nerededir o bir şey zannedip durduğunuz ortaklarınız?" (En'am, 22; Ayrıca bk. 16/27; 28/63, 74; 50/52)

Şirk dışında kalan tüm günahların, Allah istediği takdirde, affedileceğini Kur'an açıkça bildiriyor. (4/41, 116) O halde, şirkten ve onun sonuçlarından kurtulmak sadece tevhidi kabul ve ikrar ile mümkün olmaktadır. Bundan doğal ve âdil bir sistem düşünülemez. Varlığını tek ve erişilmez saymadığı bir kudretten bir şey beklemek kimsenin hakkı değildir. Şirk, Yaratıcı'nın teklik ve eşsizliğini kabul etmemek veya kendini Yaratıcı'nın dengi, benzeri saymaktır. Ve Kudret bunu bağışlamıyor. Kudret'i kabul edip yanlışlar, isyanlar sergileyenler ise varlığını kabul ettikleri rahmet kaynağına sığınabilirler. O, dilerse onları bağışlar, dilerse cezalandırır. Ama ebedî kurtuluşlarını engellemez. (4/41, 116)

Kur'an'ın Allah hakkından sonra birinci sıraya koyduğu ana-baba haklarının düzenlenmesinde de şirkin tipik durumu farklı sonuçlara sebep oluyor. Kur'an'a göre, ebeveyne itaatsizlik, yalnız şirk hali söz konusu olduğunda makbuldür. (29/8; 31/13)

Şirkin bütün tahribi, açık şirkte olmamaktadır. Tam aksine, en dehşetli tahrip, Hz. Peygamber'in beyanlarına göre, gizli şirkten yani riyakârlıktan gelmektedir. İnsanoğlu açık şirki bir süre sonra yenebilmiştir ama gizli şirk hep yaşamaktadır ve yaşayacaktır. O halde, esas tevhit mücadelesi gizli şirke karşı olmalıdır. Açık şirk, Allah'a zatında, sayı bakımından ortak tanımak

olduğundan hem tespiti kolaydır hem de alt edilmesi. Ama gizli şirk, Allah'ın tasarruflarına kafa tutmak ve Allah'tan beklenmesi gerekeni başkasından beklemek olduğundan insanın iç dünyasında rahatlıkla saklanabilir, hatta insanın kendisi bile bunun farkında olmayabilir.

İnsan hayatında, bir insanın "Allah birdir, ortağı yoktur"demesini sağlamak, aynı insanın Allah'ın isim-sıfatlarından birinin tecellisine ters düşmesini önlemekten daha kolaydır.

"Allah birdir" diyen nice insan, rızkını elde etmek için şunun bunun hakkına tecavüzde bir beis görmez ve böylece, Allah'ın Rezzâk (rızık veren) sıfatının sergilediği tasarrufa kafa tutarak, farkında olmadan şirke düşer. Bu ikincinin hem tespiti, hem de tedavisi çok zordur. Bu yüzdendir ki, Hz. Peygamber, ümmeti adına açık şirkten değil, gizli şirkten endişe duymuş ve bunu çok ilginç ifadelerle ortaya koymuştur. Bir yerde şöyle diyor:

"Ümmetim adına en çok korktuğum şey Allah'a şirk koşmaktır. Ancak benim söylediğim, onların Güneş'e, Ay'a, puta tapmaları değildir. Benim korktuğum bu şirk, Allah dışındaki şeylerin hoşnutluğunu gözeterek ameller yapmak ve bir de gizli şehvettir." (İbn Mâce, zühd 21)

Gizli şirke değinen hadislerde dikkatler riyakârlık üzerine çekiliyor ve riya, gizli şirkin en yıkıcı görünümü olarak veriliyor, (bk. burada, Riya mad.)

ŞİRKE GÖTÜREN SEBEPLER

Kur'an'da Ulûhiyet konusunu inceleyen Prof. Suat Yıldırım, Şirke götüren sebepleri şöyle sıralıyor:

1. Düşünmemek (Sanı ve tahmine uymak, peşin hükümlü olmak),

2. Bilgisizlik,

3. Şüphecilik,

4. Antropomorfizm (Tanrı'nın insanlaşabileceğini kabul etmek),

5. Boş arzuları, basit duyguları ilahlaştırmak,

6. Kibir,

7. Gelenekperestlik ve taklit,

8. Baskı-zorlama,

9. Refahla şımarma,

10. Şeytan aldatması.

Yıldırım, geleneklerin şirke götürüşünü de şöyle veriyor:

"Geçmişleri taklit etmek, şirkin tarihî sebebi sayılabilir. Bu kısım, Kur'an'da üzerinde en çok durulan şirk âmillerinden birini teşkil eder. Antik çağda müşrik toplulukların çoğu, geçmişlerine olan saygılarını, atalarına tapma derecesine vardırmışlardı. Kur'an'ın ilk muhatapları olan müşrikler arasında, dar anlamda bir 'atalar kültü' görülmese bile, onlardan gelen her şey üzerinde, körü körüne titredikleri meydandadır. Kur'an'ın ısrarlı hücumlarına hedef teşkil eden zihniyetlerden biri de bu olmuştur. Bugün tecrübelerle öğrenilmiş gerçeklerden biridir ki, gelenekler, saçma bile olsalar, insan toplumları içinden kolay kolay uzaklaştınlamamaktadır. Bazen geleneklerin direnişi, fikirlerin mukavemetinden daha uzun ömürlü olmakta, düşünce tarzını değiştirmiş olmasına rağmen, bir çok kimse geleneğin gereğini yerine getirmeye devam etmektedir." (Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyet,* 285-299)

Kur'an ve hadisin verileri dikkate alınarak, şirkin muhtelif türlerinden bahsedilmiştir. Biz, şirk konusunu bağımsız bir eserle ele aldığımız için burada bu kadarla yetiniyoruz. Bu konuda en değerli incelemelerden biri de İbnül Kayyım el-Cevziyye'nin *ed-Dâu ve'd-Devâ* adlı eseridir. (Özellikle bk. Sayfa: 229-250)